

Prøvegravningsrapport for undersøgelserne Sct. Mortensgade 5, Næstved

Næstved Sct. Mortens Sogn, Tybjerg Herred, Storstrøms Amt (tidl. Præstø)
Matr.nr. 47; Stednr. 05.07.07
Journalnr.: NÆM 1999:117; RAS P. 3640/99

Udgravningens forhistorie

Forud for nedrivningen af en 1800-tals ejendom på Sct. Mortensgade 5, hvilket skulle give plads til nyt boligbyggeri, foretog Næstved Museum en prøveundersøgelse på grunden, der er beliggende umiddelbart overfor Sct. Mortens Kirke. Undersøgelserne blev finansieret delvist af RAS og Næstved Museum, delvist af bygherrer (Danton v. Bjarne Mayland), der stillede maskinkraft til rådighed. Ud fra prøveundersøgelserne skulle vurderes, om grunden burde underkastes egentlige arkæologiske undersøgelser i større omfang inden anlægsarbejdets påbegyndelse.

Prøvegravningen fandt sted 20.-22. december 1999, hvor mørke, kulde, frost og regn delvist vanskeliggjorde undersøgelserne, i særdeleshed hvad angår lagbeskrivelserne. Gravningen blev udført af museumsinspektør Thomas Roland (Næstved Museum) og bachelor Birgitte Fløe Jensen.

Byggegrunden havde arkæologisk interesse, da den efter museets vurdering var blandt de sidste, hvor der i Næstved endnu kunne være mulighed for at følge kulturlag fra gadefronten og ind bag det bebyggede område.

Der kendtes ikke i forvejen fund fra arealet, men ikke desto mindre kunne det forudses, at der ville være bevarede middelalderlige kulturlag, herunder eventuelt rester af husgrundrids og andre konstruktioner.

Målesystem og fikspunkt

Der blev ikke oprettet noget egentligt målesystem i forbindelse med gravningen, da søgegrøften med temmelig stor nøjagtighed kunne indmåles i forhold til de stående bygninger og matrikelskel ud fra det eksisterende kortmateriale (jf. oversigtsplan). Denne løsning forekom forsvarlig, de fremkomne funds karakter taget i betragtning.

Som fikspunkt benyttedes et landmåler-afsat punkt på den vestlige del af grunden. Dette viste sig imidlertid at være afsat uden Z-koordinat, og indmålt derfor senere i forhold til kote opgivet på et kloakdæksel i gården på ejendomme matr. nr. 95a. Dette dæksel havde kote 9.67 DNN, og koten på landmålerpunktet kunne dermed indmåles til 9.56 DNN. Aflæsningshøjden var for alle tegninger 1,69 m (= 11.25 DNN).

Udgravningens forløb

Under en del af det gamle forhus på den sydøstlige del af matriklen fandtes dyb kælder, hvor formentlig alle middelalderlige spor ville være fjernet. Imidlertid vurderedes det, at der i forbindelse med forhuset også måtte eksistere et mindre, tilsyneladende uberørt område på ca.

30 m², hvor der kunne forventes at være kulturlag bevaret. I bygningerne nordvest for forhuset var fundamentene oplyst til kun at stikke ca. 0,90 m, hvorfor der også hér kunne forventes at være i hvert fald delvist bevarede kulturlag.

Det blev derfor besluttet at udlægge een lang søgegrøft af 1 meters bredde knap 5 m fra den nordøstlige kant af den i alt 67 m lange, nordvest-sydøst orienterede bygrund. Endvidere blev der ved grundens sydvestlige del mod Sct. Mortensgade lavet en mindre udvidelse fra den sydlige del af søgegrøften, da det hér viste sig at de nederste lag ikke var blevet fuldstændig bortgravet af den tidligere kælder (jf. oversigtsplan).

Resultater

På størstedelen af det undersøgte areal var stort set alle lag indtil ca. 70-90 cm dybde fjernet eller stærkt forstyrret af moderne og nyere tids nedgravninger. Under disse fremkom dog stadig temmelig mægtige lag, hovedsagelig bestående af diverse former for basalt set sterilt sand, men afbrudt af mere muldede horisonter med enkelte kulturelementer. Disse sandlag var flest på den østlige del af grunden mod Sct. Mortensgade (jf. Profil I) mens den vestlige 2/3 af grunden viste sig i hovedsagen at udgøres af stærkt gytje- og tørveholdige lag (jf. Profil II).

De sandede lag i øst syntes generelt at skulle ses som aflejrede **flyvesandslag** oprindeligt stammende fra Sandbjerget umiddelbart nord og nordøst for grunden. Som nævnt fremkom der kun få kulturelementer i sekvenserne, og der synes derfor ikke at være tale om egentlige aktivitetslag. I denne forbindelse kan nævnes, at tilsvarende, formodede flyvesandslag blev blotlagt ved gravningen på Grønnegade (Lillelunds Have I-III), hvor de imidlertid indeholdt en del materiale.

Som eneste undtagelse herfra skal nævnes det lille **ovnanlæg**, der fremkom ved den sydlige udvidelsen af søgegrøften, i eet af de nedre lag i sekvensen (Lag AP).

Ovnen udgjordes af en ca. 0,8 x 0,9 m stor lerplamage, hvis centrum lå ca. 6,5 m syd for matrikelskillet til Sct. Mortensgade nr. 7 og 2,5 m vest for bageste fortorvskant (jf. oversigtsplan). Lerplamagen/-hoben var 2-8 cm tyk og må have bestået af både egtl. ovnbund (?) samt nedstyrtet ovnkappe (flere af de fremkomne lerstykker viste spor af vidjeindtryk).

Muligvis har ovnen, trods dens da forholdsvis store størrelse, været benyttet i forbindelse med bronzeforarbejdning, da der fandtes enkelte stykker af bronzeslagge i laget omkring. Desværre kunne anlægget ikke dateres, men da det befandt sig forholdsvis nær undergrunden synes en placering i tidlig middelalder (eller sen oldtid?) sandsynlig.

De gytje- og tørvelag på matriklens midt- og vestdel angiver den sydøstlige udbredelse af den nu helt opfyldte ”**Munkesø**”, hvis udbredelse i dette område var ukendt (angivet på oversigtsplanen med stiplet linje). På den vestligste del af matriklen, hvor der ikke skulle

bygges, og derfor ikke blev prøvegravet, var disse mørke, næsten sorte, gytje- og tørvelag tydelige også på overfladen, selv om lang tids henståen som have o.lign. selvfølgelig havde gjort dem mere muldede.

Over sølagene sås i Profil II kraftige, vind- (eller vand-?) afsatte sandlag, der antyder stor transport af materiale fra Sandbjerget. Ikke alle sandlagene kunne med sikkerhed bestemmes som vand- eller vindafsatte, og nogle kan muligvis være reelt påført som **opfyld**.

Afslutningsvis skal nævnes, at der i den midterste del af søgegrøften, umiddelbart øst for Profil II, fremkom et **kampstensfundament** (jf. oversigtsplan). Da dette imidlertid lå temmelig højt i lagene, og af karakter syntes at tilhøre nyere tid, blev dette ikke yderligere registreret. Sandsynligvis tilhører det bebyggelsen fra 16-1700 tallet.

Genstandsfund

Lagene var i både øst og vest usædvanligt fundtomme i betragtning af, at der er tale om lag ophobet i bymiljø. Der blev således kun fremgravet eet (!) skår (gråvare, Lag BN) i lagene samt yderligere to middelalderskår som løsfund. Hertil kommer to (bronze-?)slagge fremkommet i forbindelse med ovnanlægget i Lag AP. Først med renæssancen og nyere tid var indslaget af skår større, men dette kun som løsfund i det moderne opfyld. Der var således ingen af disse skår, der kunne tilskrives samtidige anlæg.

Sammenfatning

Ud fra prøvegravningens resultater synes arealet ved Sct. Mortensgade at skulle regnes som et marginalområde indenfor byen, i hvert fald når det gælder tidlig- og højmiddelalder. Eneste egentlige aktivitet, der havde efterladt sig spor, var et lille ovnanlæg i den nederste del af de ophobede sandlag.

Fraværet af egentlige aktivitetslag kan virke en smule overraskende i betragtning af, hvor tæt grunden ligger på Sct. Mortens Kirke. Det er dog sandsynlig, at området på dette tidspunkt har udgjort en lidet attraktiv bræmme mellem Sandbjergets skråning og de fugtige drag omkring Munkesøen. Først efterhånden som Munkesøen er blevet (delvist) opfyldt, muligvis både forsætligt og naturligt af flyvesand, er området blevet beboeligt. Grundtaksationens første sikre efterretning om bebyggelse fra 1682, er således muligvis reelt tidspunktet for den tidligste egentlige bebyggelse på stedet.

Lagliste

Profil I

AA

Temmelig heterogen blanding af gul- og hvidgult grus og sand samt forskellige nuancer af gråt sand. Sandsynligvis forholdsvis recent.

AB

Lysere og lyst beige-gråt og gråt sand med nogle helt små trækulsnister. Tendens til lagdeling (vand- eller vindafsat ?). De øverste 2-5 cm mørkt gråt og med en del trækulsnister.

AC

Som AA, men med større indslag af gråt end af gult sand. I de nederste 4-8 cm en del trækul. Nedgravning (stolpehul eller grøft ?).

AD

Hvidgult, forholdsvis grovkornet sand (på grænsen til grus). Vindafsat ?.

AE

Lysere, let hvidgråt sand med enkelte trækulsnister og ganske få knogler. Forholdsvis homogent.

AF

Som AE, men en smule mørkere.

AG

Som AD, men mere finkornet.

AH

Som AE, men ganske svagt mørkere (AE, AF og AH nok i bund og grund det samme lag).

AI

Mørkere gråt sand med en del trækul.

AK

"Klat" af lysere gråt homogent sand (som AE).

AL

Som AE, men noget mørkere gråt og med enkelte nister af gult sand samt med lidt flere knogler.

AM

Som AG.

AN

Som AH, dog let opblandet med gulligt sand.

AO

Som AE, men let opblandet med gulligt sand.

AP

Mørk grå, til tider "sort", sand let opblandet med mørkere rødgult sand og en del trækul samt kalknister.

Dette lag viste sig, ved videre afgravning mod syd, at blive tykkere og mere markant. Der viste sig således at være tale om et aktivitetslag, hvori fremkom de stærkt forstyrrede rester af et **ovnanlæg**.

Dette udgjordes af en ca. 0,8 x 0,9 m stor lerplamage, hvis centrum lå ca. 6,5 m syd for matrikelskellet til Sct. Mortensgade nr. 7 og 2,5 m vest for bageste fortorvskant. Lerplamagen/-hoben var 2-8 cm tyk og må have bestået af både egtl. ovnbund (?) samt nedstyrtet ovnkappe (flere af de fremkomne lerstykker viste spor af vidjeindtryk).

Fra laget er hjemtaget stykker af ovnkappen, heraf flere med vidjeaftryk, samt to stykker (bronze-?)slagge.

AR

Som AI, men med striber af og små linser af gulliggråt sand og lidt mere trækul.

AS

Lyst gulliggråt sand. Kun ganske få, helt små trækulsnister. Temmelig strieret (indenfor samme farve og type). Vind/vand-afsat.

AT

Som AS, men en smule mere gråt og mindre tydeligt (dog stadig) strieret. Vind/vand-afsat.

AU

Som AS, men mere homogent (mindre strieret).

AX

AI-agtig stribe opblandet med AU og AY.

AY

Gul-orange-rødt undergrundssand (forholdsvis groft).

Profil II

BA

Lysere gråbrunt let muldet sand med spredte trækulsnister og (delvist gennemgående) striber (1-3 cm) af mørkere gråt sand med en del trækulsnister samt striber af lyst beige gullig-hvidt "rent" sand. Lidt tegl og få knogler, - ej hjemtaget. Vand/vind-afsat ?.

BB

Mørkere brungråt let muldet sand. Få knogler.

BC

Stribe af beige-hvidt kalk/mørtel.

BD

Lyst beigegult forholdsvis grovkornet sand uden kulturelementer.

BE

Som BD, men opblandet/meleret med lysere og lyst (hvid-)gråt sand med trækulsnister.

BF

Forholdsvis heterogent, mørkere brungråt let muldet sand med striber, linser og nister af lyst beigegult sand, trækul, jernudskillelser etc.

BG

Som BH, men temmelig meleret med jernudskillelser, gråt sand og trækulsnister.

BH

Som BK, men let gråligt og ikke på samme måde lagdelt.

BI

Stribe af sand som BK.

BK

Lyst beigegult forholdsvis grovkornet sand, visse steder mere rødligt (jernudskillelser). Indenfor disse nuancer ses flere steder tilsyneladende en lagdeling af laget (1-5 cm). Vand-vind-afsat ?
[= Lag AD i Profil I ??].

BL

Som BK (samme lag ?)

BM

Stribe af beige-hvidt kalk/mørtel, ganske let opblandet med BN

BN

Mørkere til mørkt gråbrunt muldet sand, visse steder let fedtet (gytje-holdigt ?), - bliver på de sidste tegnede meter mere sandet. Indeholder enkelte knogler, et gråvareskår (hjemtaget), ganske få stykker teglstumper og en del trækulsnister samt enkelte mindre sten (5-7 cm).

BO

Som BN, men med mørkere, trækulsholdige striber (1-2 cm) samt striber (1-2 cm) af hvidgult sand.

BP

Som BK, dog let opblandet og meleret med lyst gråt sand.

BR

Som BT, dog er sandet en smule mere brunligt. Mindst tre tydelige 1-2 cm tykke gennemgående striber af "muldet gytje" kan udskilles. Vand/vind-afsat.

BS

Mørkere brunt muldet sand, generelt let fedtet og flere steder endvidere "plastisk" (= gytjeholdigt ?). Få trækulsnister.

BT

Lyst beige gullig-hvidt forholdsvis grovkornet sand. Meget tydeligt strieret med mere rustrøde (= jernholdige ?) udgaver af sandet., ligesom gennemgående striber af lag som BS (1-2 cm). Fire til fem sådanne kan tydeligt udskilles. Ingen kulturelementer iagttaget. Vand/vind-afsat.

BU

Noget heterogent lag af hovedsageligt gråbrunt forholdsvis grovkornet sand, men også opblandet med diverse gråt og gråhvidt sand – delvist lagdelt. Endvidere helt tynde striber af trækul. Har tydeligvis forbindelse med de underliggende lag.

BX

Som BU, men opblandet med gytje (/tørve ?), går over i gytjen BY.

BY

Gytje- (tørve-)lag. Mod øst er laget meget mørkt brunt til brunsort, forholdsvis homogent sand, der mod vest bliver gradvist mere og mere gytje- (tørve-?) holdigt, for til sidst stort set kun at bestå heraf.

BZ

Som BU, men opblandet med fyld af karakter både som BY og BAD.

BAA

Heterogent lysere og mørkere rødbrunt sand med enkelte pletter af lyst hvidgult sand.

BAB

Brunrødt sand opblandet med BAE og med hårde jernudskillelser.

BAC

Som BAB.

BAD

Som BAB, men opblandet med BZ.

BAE

Hvidgult og orangegult undergrundssand.

BAF

Gråbrunt sandet muld. Få trækulsnister (nok natur).

BAG

Som BAF

BAH

Temmelig homogent, kompakt (endnu vandførende) beige grå-hvidt sand med enkelte (ikke gennemgående) striber (1-2 mm !) af mørkt brunt materiale (nok gytje). Vand/vind-afsat.

BAI

Stribe af (let muldblandet ?) gytje.

BAK

Som BAH.